

Annales

Instituti

Archaeologici

XVI - 2020

Godišnjak

*Instituta za
arheologiju*

Nakladnik/Publisher

INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

Adresa uredništva/Editor's office address

Institut za arheologiju/Institute of Archaeology
HR-10000 Zagreb, Ulica Ljudevita Gaja 32
Telefon/phone 385 (0) 1 6150250
fax 385 (0) 1 6055806
e-mail: iarh@iarh.hr
http://www.iarh.hr

Glavni i odgovorni urednik/Editor in chief

Marko Dizdar

Uredništvo/Editorial board

Katarina Botić, Hrvoje Kalafatić, Ana Konestra, Siniša Krznar, Andreja Kudelić, Bartul Šiljeg, Asja Tonc, Marina Ugarković, Mario Gavranović (Austrija), Boštjan Laharnar, Alenka Tomaž (Slovenija), Vesna Bikić, Perica Špehar (Srbija), Miklós Takács (Mađarska)

Izdavački savjet/Editorial committee

Jura Belaj, Marko Dizdar, Saša Kovačević, Goranka Lipovac Vrkljan, Daria Ložnjak Dizdar, Branka Migotti, Ivana Ožanić Roguljić, Ante Rendić Miočević, Tajana Sekelj Ivančan, Tihomila Težak Gregl, Tatjana Tkalčec, Željko Tomičić, Ante Uglešić, Snježana Vrdoljak

Lektura/Language editor

Ivana Majer i Marko Dizdar (hrvatski jezik/Croatian)

Prijevod na engleski/English translation

Marko Maras, Kristina Deskar i autori / Marko Maras, Kristina Deskar and authors

Korektura/Proofreaders

Katarina Botić

Dizajn/Design

REBER DESIGN

Računalni slog/Layout

Hrvoje Jambrek

©Institute of archaeology, Zagreb 2020.

Annales Instituti Archaeologici uključeni su u indeks/
Annales Instituti Archaeologici are included in the index:
Clarivate Analytics services – Emerging Sources Citation Index
SciVerse Scopus – Elsevier, Amsterdam

Ovaj rad licenciran je pod Creative Commons Attribution By 4.0 međunarodnom licencom /
This work is licenced under a Creative Commons Attribution By 4.0 International Licence

SADRŽAJ

Arheološka istraživanja

- 8** **Andrea Rimpf**
Anita Rapan Papeša
Marko Dizdar

Rezultati zaštitnih istraživanja kasnoavarodobnoga groblja Šarengrad – Klopare 2019. godine

- 18** **Marko Dizdar**

Rezultati istraživanja u Lovasu (zapadni Srijem) 2019. godine – Kasnohalštatsko i ranolatensko groblje

- 31** **Daria Ložnjak Dizdar**
Marko Dizdar

Prilog poznavanju topografije Sotina (*Cornacum*) u rimsko doba

- 39** **Boris Kratofil**
Marko Dizdar
Hrvoje Vulić

Zaštitno arheološko istraživanje rimskodobnoga tumula 1 u Starim Jankovcima 2017.–2019. godine

- 54** **Katarina Botić**

Kasnoneolitičko naselje Bršadin – Pašnjak pod selom, krono-stratigrafski prikaz tri sezone arheoloških istraživanja

- 71** **Ivana Ožanić Roguljić**
Bartul Šiljeg
Hrvoje Kalafatić

Prilog poznavanju topografije teritorija kolonije Elije Murse unutar dnevne zone kretanja (*cotidianus excursus*)

- 78** **Dženi Los**

Rezultati zaštitnih arheoloških istraživanja lokaliteta AN 6 Hermanov vinograd 1 na trasi južne obilaznice grada Osijeka

- 90** **Dženi Los**

Rezultati arheološkoga istraživanja lokaliteta AN 2 Beli Manastir – Popova Zemlja

- 103** **Saša Kovačević**

Nova Bukovica – Sjenjak 2019. godine

CONTENTS

Archaeological Excavations

- 8** **Andrea Rimpf**
Anita Rapan Papeša
Marko Dizdar

The results of the rescue excavations of the Late Avar Age cemetery of Šarengrad – Klopare in 2019

- 18** **Marko Dizdar**

Research results in Lovas (Western Sirmia) in 2019 – The Late Hallstatt and the Early La Tène cemetery

- 31** **Daria Ložnjak Dizdar**
Marko Dizdar

A contribution to the understanding of the topography of Sotin (Cornacum) in Roman period

- 39** **Boris Kratofil**
Marko Dizdar
Hrvoje Vulić

Rescue archaeological excavations of the Roman age tumulus 1 in Stari Jankovci in 2017–2019

- 54** **Katarina Botić**

Late Neolithic settlement Bršadin – Pašnjak pod selom, chronostratigraphic sequence of three seasons of archaeological research

- 71** **Ivana Ožanić Roguljić**
Bartul Šiljeg
Hrvoje Kalafatić

Contribution to the topography of the territory of the colony Aelia Mursa within the daily movement zone (cotidianus excursus)

- 78** **Dženi Los**

Results of the rescue archaeological excavations of the site AN 6 Hermanov Vinograd 1 on the southern bypass route of the city of Osijek

- 90** **Dženi Los**

Results of the archaeological excavations of the site AN 2 Beli Manastir – Popova Zemlja

- 103** **Saša Kovačević**

Nova Bukovica – Sjenjak in 2019

108 Marko Dizdar

Rezultati istraživanja groblja latenske kulture Zvonimirovo – Veliko polje u 2019. godini

108 Marko Dizdar

Research results of the La Tène culture cemetery at Zvonimirovo – Veliko polje in 2019

**114 Daria Ložnjak Dizdar
Marko Dizdar
Mario Gavranović
Marija Mihaljević**

Dolina na Savi – istraživanje naselja 2019. godine i osvrt na korištenje krajolika uz Savu u kasnome bronzanom dobu

**114 Daria Ložnjak Dizdar
Marko Dizdar
Mario Gavranović
Marija Mihaljević**

Dolina na Savi – Excavations of the settlement in 2019 and an overview of the use of landscape along the River Sava in the Late Bronze Age

122 Juraj Belaj

O arheološkim istraživanjima ivanovačke kapele na lokalitetu Pakrac – Stari grad 2019. godine

122 Juraj Belaj

On the archaeological excavations of the chapel of the Knights Hospitaller at the site of Pakrac – Stari Grad in 2019

**135 Branko Mušič
Barbara Horn
Filip Matijević
Ivan Valent
Tajana Sekelj Ivančan**

Geofizička istraživanja arheoloških nalazišta s pretpostavljenom željezarskom djelatnošću na primjeru lokaliteta Bakovčice, Nadbarice i Ždala

**135 Branko Mušič
Barbara Horn
Filip Matijević
Ivan Valent
Tajana Sekelj Ivančan**

Geophysical research of archaeological sites with presumed iron-working activity on the example of the sites of Bakovčice, Nadbarice, and Ždala

143 Tena Karavidović

Močvarna željezna ruda – eksperimentalno testiranje utjecaja prženja rude na postupak taljenja i krajnji proizvod

143 Tena Karavidović

Bog iron ore – experimental testing of the impact of ore roasting on the melting process and the end product

153 Saša Kovačević

Zaštitna arheološka istraživanja tumula 1 – Gomile u Jalžabetu u 2019. godine

153 Saša Kovačević

Rescue archaeological excavations of tumulus 1 – Gomila in Jalžabet in 2019

159 Saša Kovačević

IRON-AGE-DANUBE INTERREG DTP 2019. u Jalžabetu: Od istraživanja i očuvanja do prezentacije i održive uporabe arheoloških spomenika, lokaliteta i krajolika

159 Saša Kovačević

IRON-AGE-DANUBE INTERREG DTP 2019 in Jalžabet: From research and preservation to the presentation and sustainable use of archaeological monuments, sites, and landscapes

**163 Luka Štefan
Sebastijan Stingl
Tomislav Čanković
Jelena Maslač
Sanja Sekulić
Maja Mrvelj**

Topografija i reambulacija Žumberačkoga gorja

**163 Luka Štefan
Sebastijan Stingl
Tomislav Čanković
Jelena Maslač
Sanja Sekulić
Maja Mrvelj**

Topography and revision of the Žumberak range

<p>180 Andreja Kudelić
Nikolina Bencetić
Snježana Vrdoljak</p>	<p>180 Andreja Kudelić
Nikolina Bencetić
Snježana Vrdoljak</p>
Kasno brončano i rano željezno doba na gradini Crkvišće – Bukovlje	<i>Late Bronze and Early Iron Age at the hillfort of Crkvišće – Bukovlje</i>
<p>201 Gaetano Benčić
Ana Konestra
Enrico Cirelli</p>	<p>201 Gaetano Benčić
Ana Konestra
Enrico Cirelli</p>
Stari Tar/Tarovec (St. Blek, Tar) – pokušaj tipološke i funkcionalne interpretacije sakralnoga sklopa unutar srednjovjekovnoga naselja	<i>Stari Tar/Tarovec (St. Blek, Tar) – attempt at a typological and functional interpretation of the sacral complex within the medieval settlement</i>
<p>219 +Tihomir Percan
James C. M. Ahern
Darko Komšo
Siniša Radović
Mario Novak
Katarina Gerometta
Lia Vidas
Ivor Janković</p>	<p>219 +Tihomir Percan
James C. M. Ahern
Darko Komšo
Siniša Radović
Mario Novak
Katarina Gerometta
Lia Vidas
Ivor Janković</p>
Istraživanja u Ljubićevoj pećini kraj Marčane u sezoni 2020.	<i>Excavations in Ljubićeva Pećina near Marčana in the 2020 season</i>
<p>229 Ana Konestra
Fabian Welc
Paula Androić Gračanin
Kamil Rabięga
Bartosz Nowacki
Agnese Kukela</p>	<p>229 Ana Konestra
Fabian Welc
Paula Androić Gračanin
Kamil Rabięga
Bartosz Nowacki
Agnese Kukela</p>
Tipologija i organizacija otočnih naselja Raba kroz dijakronijski pristup – Prvi podaci multidisciplinarnih istraživanja	<i>Rab island settlement typology and organisation through a diachronic approach – First data from a multidisciplinary research</i>
<p>245 Lujana Paraman
Marina Ugarković
Martin Steskal</p>	<p>245 Lujana Paraman
Marina Ugarković
Martin Steskal</p>
Terenski pregled i dokumentiranje gradinskih nalazišta na širem trogirskom području u 2019. godini kao uvod u sustavno istraživanje Hiličkoga poluotoka	<i>Field survey and documenting of hillfort sites in the wider Trogir area in 2019 as an introduction to a systematic research of the Hyllean peninsula</i>
<p>269 Maja Zeman
Ana Marinković
Ivana Ožanić Roguljić
Marina Šiša Vivek
Suzana Damiani</p>	<p>269 Maja Zeman
Ana Marinković
Ivana Ožanić Roguljić
Marina Šiša Vivek
Suzana Damiani</p>
Preliminarna analiza rezultata aktivnosti istraživačko-edukacijskoga projekta Otkrivanje starih dubrovačkih katedrala (2018.–2020.)	<i>Preliminary analysis of activity results for the research and educational project Discovering the Old Dubrovnik Cathedrals (2018–2020)</i>

Kratki izvještaji o istraživanjima

283-301

Short field reports

283-301

**Ostala znanstvena djelatnost
Instituta za arheologiju**

302-314

**Additional scientific activity of the
Institute**

302-314

Arheološka istraživanja

Archaeological Excavations

1. Šaregrad – Klopare
2. Lovas – Ulica A. Starčevića
3. Sotin
4. Stari Jankovci – Jankovačka Dubrava
5. Bršadin – Pašnjak pod selom
6. Osijek
7. Osijek – Hermanov vinograd
8. Beli Manastir – Popova zemlja
9. Nova Bukovica – Sjenjak
10. Zvonimirovo – Veliko polje
11. Dolina – Babine Grede
12. Pakrac – Stari grad
13. Ždala – Telek
14. Virje – Sušine i Volarski breg
15. Bakovčice – Velike livade 1 i Nadbarice 1
16. Hlebine – Velike Hlebine i Dedanovice
17. Jalžabet – Gomila
18. Žumberačko gorje
19. Bukovlje – Crkvišće
20. Tar – Stancija Blek
21. Marčana – Ljubićeva pećina
22. Rab – Lopar
23. Trogir
24. Dubrovnik

Zaštitno arheološko istraživanje rimskodobnoga tumula 1 u Starim Jankovcima 2017. – 2019. godine

Rescue archaeological excavations of the Roman age tumulus 1 in Stari Jankovci in 2017–2019

BORIS KRATOFIL
Gradski muzej Vinkovci
Trg bana J. Šokčevića 16
HR-32100 Vinkovci
boris@muzejvk.hr

MARKO DIZDAR
Institut za arheologiju
Ulica Ljudevita Gaja 32
HR-10000 Zagreb
marko.dizdar@iarh.hr

HRVOJE VULIĆ
Gradski muzej Vinkovci
Trg bana J. Šokčevića 16
HR-32100 Vinkovci
hrvoje@muzejvk.hr

Primljeno/Received: 28. 06. 2020.
Prihvaćeno/Accepted: 12. 11. 2020.

Arheološko nalazište Jankovačka Dubrava – Velika međa smješteno je na zapadnome ulazu u selo Stari Jankovci nedaleko od Vinkovaca. Nalazište je položeno dijelom u šumi Jankovačka Dubrava, dok se dijelom nalazi na oranici u blizini korita nekadašnjega paleotoka. Lokalitet je poznat već više od stotinu godina te je prva istraživanja proveo Narodni muzej u Zagrebu 1878. i 1879. godine. Tom je prilikom opisano pet tumula velikih dimenzija, pri čemu se za četiri navodi kako se nalaze u šumi, dok je jedan smješten u susjednome polju. Tumuli su u kasnijim objavama datirani u razdoblje prapovijesti. Zbog intenzivne poljoprivredne obrade zemljišta uz šumu, Gradski muzej Vinkovci poduzeo je 2015. godine u suradnji s tvrtkom Eastern Atlas magnetometrijsko snimanje s namjerom potvrđivanja da blago uzvišenje na oranici uistinu predstavlja ostatke tumula. Nakon pozitivnih rezultata, pristupilo se sustavnome istraživanju. Tijekom tri sezone istraživanja provedenih 2017. – 2019. potvrđeno je kako su tumuli rimskodobni. U istraživanjima tumula 1 otkrivene su dvije velike grobne komore kao i dva centralna paljevinska groba. U istraženoj komori pronađena je rimska dvokolica s dva konja, dok su centralni paljevinski grobovi bili opljačkani. Oko tumula 1 otkriveni su paljevinski te kosturni grobovi iz kasne antike.

Ključne riječi: tumul, Stari Jankovci, antika, dvokolica, konjska oprema, krajolik, status, identitet

The archaeological site of Jankovačka Dubrava – Velika Međa is located at the western entrance to the village of Stari Jankovci near Vinkovci. One part of the site lies in the woods of Jankovačka Dubrava and the other lies on the arable land near the riverbed of what used to be a paleostream. The site has been known for more than a hundred years; it was first explored by the National Museum of Zagreb in 1878 and 1879. On that occasion, they described five large tumuli: four in the woods and one in the neighbouring field. Later papers dated the tumuli to the prehistoric period. Because of intensive cultivation of the land next to the woods, Vinkovci Municipal Museum undertook a magnetometric survey together with Eastern Atlas Ltd. in 2015 to verify whether the slight elevation on the field hides the remains of a tumulus. When the results were positive, they started systematic excavations. During the three seasons of excavations, from 2017 to 2019, it was confirmed that the tumuli were from the Roman period. The excavations of tumulus 1 uncovered two large burial chambers and two central cremation graves. The explored chamber contained a two-wheeled Roman carriage with two horses, while the central cremation graves were robbed. Around tumulus 1 there were cremation and inhumation graves from late Antiquity.

Key words: tumulus, Stari Jankovci, Antiquity, two-wheeled carriage, horse gear, landscape, status, identity

UVOD

Stari Jankovci nalaze se 5 km jugoistočno od Vinkovaca, na rubu vukovarskoga lesnog ravnjaka koji se blago uzdiže prema sjeveru i sjeveroistoku. Južnim rubom grede prolazi jedna od glavnih prometnica u smjeru istok – zapad još od razdoblja prapovijesti pa sve do današnjih dana. S obzirom na položaj, Stari Jankovci i okolica bogati su arheološkim nalazištima iz svih razdoblja, pri čemu su sustavna istraživanja do sada bila provedena samo na avardobnome lokalitetu Gatina koji se nalazi na sjevernome rubu sela (Šmalcelj 1981; Rapan Papeša 2007). Iako lokalitet Dubrava – Velika Međa, bez spomena toponima,

rimski novci (Ljubić 1880: 94). Tumule kod Starih Jankovaca potom spominje J. Brunšmid, no po njegovome opisu dva tumula nalaze se u polju, a tri su u šumi te ih datira u mjedeno doba (Brunšmid 1888: 71). Š. Ljubić ih još jednom spominje 1889. godine kada opisuje neke od nalaza – ulomak olovne ploče, dio željeznoga obruča te ulomke keramičkih posuda (Ljubić 1889: 163).¹ Tumuli nakon toga padaju u zaborav. Spominju ih tek Z. Vinski i K. Vinski-Gasparini 1962. godine kada navode sva poznata nalazišta u međurječju Save i Drave na kojima je zabilježeno postojanje tumula te ih okvirno povezuju s poznatim stariježeljeznodobnim tumulima s prostora sje-

Sl. 1 Karta iz 19. stoljeća s pet dokumentiranih tumula (izradio: H. Vulić; izvor: <https://mapire.eu/en/>)

Fig. 1 A 19th century map with the five documented tumuli (made by: H. Vulić; source: <https://mapire.eu/en/>)

prvi puta spominje Š. Ljubić još 1880. godine kada navodi kako je tumule počeo istraživati 1878. godine, ali je zbog nepovoljnih vremenskih okolnosti istraživanja prepustio muzejskim povjerenicima Bogetiću i Gutalu (Ljubić 1880: 93–94). Tom prilikom opisuje se pet tumula koji se protežu u nizu od istoka prema zapadu, pri čemu se najistočniji tumul, smješten u polju, pogrešno navodi kao najzapadniji (sl. 1–2). Četiri tumula koji se nalaze u šumi bila su sačuvana najvećim dijelom te se još i danas jasno prepoznaju u krajoliku, dok se za peti tumul navodi kako je smješten u polju te je poljoprivrednom obradom zemljišta znatno snižen. Manja probna istraživanja poduzeta su na tumulima 4 i 5 u šumi, pri čemu se navodi kako su u tumulu 4 na dubini od 4 m pronađeni ljudski ostaci, zatim dijelovi lomače kao i bakreni predmeti. U tumulu 5 pronađen je kosturni ukop orijentacije istok – zapad, dok se na dubini od 8,5 m nalazio paljevinski ukop kao i komad nepravilnoga kamena. Sondiranjem svrdlom u prostoru između tumula 4 i 5 pronađeni su ostaci zidanih grobova u kojima su, osim ljudskih ostataka, pronađeni i

verozapadne Hrvatske, prije svega zbog toga što se radi o prepoznatljivome načinu pokopavanja tijekom spomenutoga razdoblja (Vinski, Vinski-Gasparini 1962: 268, karta 1; Potreblica, Dizdar 2002: 79, 81).

REZULTATI ISTRAŽIVANJA 2017. – 2019.

Prostor Starih Jankovaca ponovno je privukao pozornost arheologa tek 2015. godine kada su djelatnici Gradskoga muzeja Vinkovci tijekom terenskoga pregleda na nalazištu Dubrava – Velika međa, koje se nalazi nekih 300 metara južno od tumula, na površini oranica pronašli brojne ulomke rimske keramike te metalne predmete koji ukazuju na postojanje antičkoga nalazišta. Na ovo su

¹ Ovi su nalazi danas pohranjeni u Arheološkome muzeju u Zagrebu u Prapovijesnome odjelu. Za uvid u spomenute nalaze zahvalnost dugujemo voditeljici odjela dr. sc. Jacqueline Balen te dr. sc. Ivanu Drniću. Radi se o spaljenim dijelovima rimskih brončanih posuda te željeznim i olovnim predmetima, na čemu zahvalnost dugujemo i dr. sc. Ivanu Radmanu-Livaji.

Sl. 2 Karta iz sredine 19. stoljeća s prikazana četiri tumula (izradio: H. Vulić; izvor: <https://mapire.eu/en/>)

Fig. 2 A mid-19th century map with four tumuli (made by: H. Vulić; source: <https://mapire.eu/en/>)

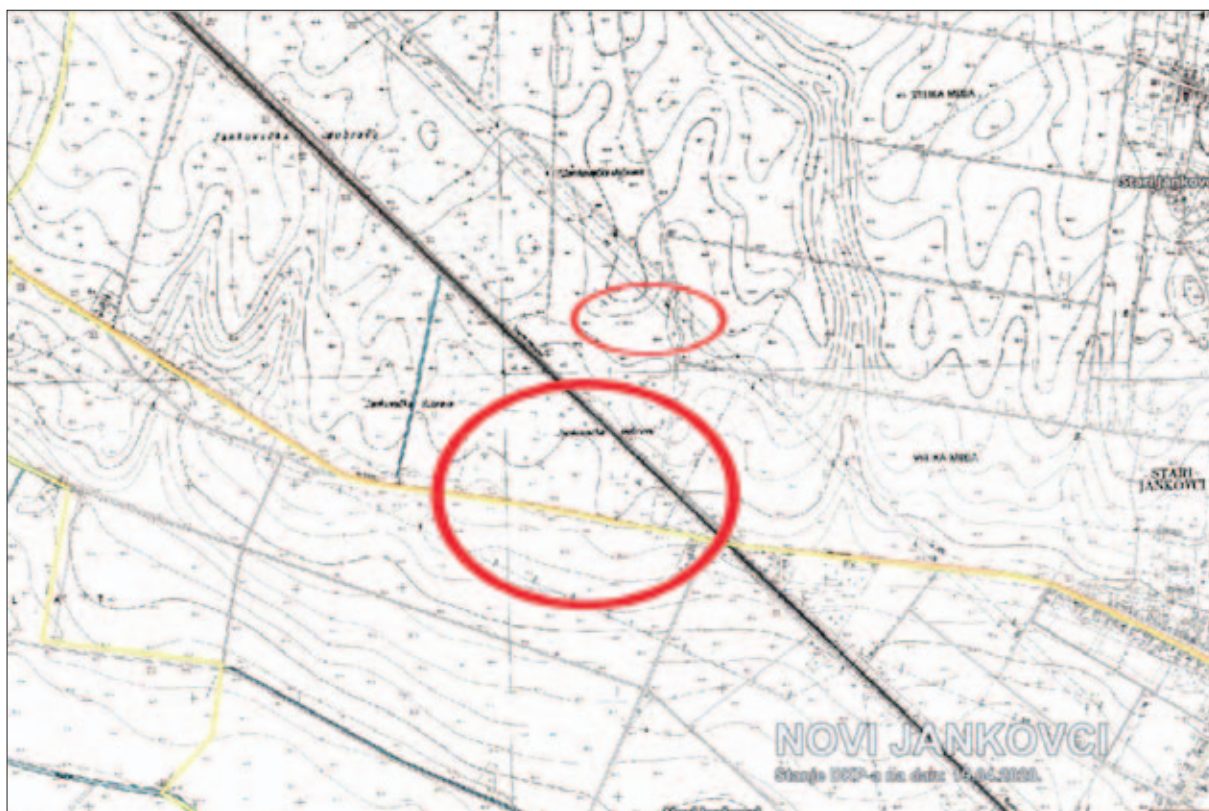

Sl. 3 Zračna snimka iz 1968. godine s vidljiva četiri tumula u šumi (izradio: H. Vulić; izvor: Državna geodetska uprava)

Fig. 3 An aerial photograph from 1968 with four visible tumuli in the woods (made by: H. Vulić; source: State Geodetic Administration)

nalazište već ranije ukazali suradnici muzeja koji su na prostoru oko cestovnoga prijelaza preko željezničke pruge Zagreb – Tovarnik prikupili nekoliko ulomaka rimske keramike te novac (sl. 4). Tijekom terenskoga pregleda od ranije opisanih pet tumula dokumentirana su samo tri

koja se nalaze u šumi (sl. 3), dok je na oranici istočno od šume bilo vidljivo blago uzvišenje za koje nije bilo sigurno radi li se o geološkoj formaciji ili ostacima tumula (sl. 5). Tri tumula koji se i danas nalaze u šumi visine su 8 do 10 m te su promjera oko 40 do 50 m (sl. 6). Vrhovi i

Sl. 4 Položaj nalazišta Stari Jankovci – Jankovačka Dubrava/Stara Međa te položaj tumula (izradio: H. Vulić; izvor: Državna geodetska uprava)

Fig. 4 The location of the site of Stari Jankovci – Jankovačka Dubrava/Stara Međa and the location of the tumulus (made by: H. Vulić; source: State Geodetic Administration)

Sl. 5 Tumul 1 tijekom terenskoga pregleda 2012. godine (izvor: Fototeka GMV)

Fig. 5 Tumulus 1 during the 2012 field survey (source: GMV photo-library)

Sl. 6 Jedan od tri tumula koji se nalaze u šumi tijekom terenskoga pregleda 2016. godine (izvor: Fototeka GMV^k)

Fig. 6 One of the three tumuli in the woods during the 2016 field survey (source: GMV^k photo-library)

središnji dio tumula oštećeni su dubokim usjecima koji su nastali tijekom Domovinskoga rata, budući da su se Stari Jankovci nalazili na okupiranome području te se od mještana doznalo kako su na tumulima bili topnički i minobacački položaji. Isto tako, nije bilo moguće ustanoviti položaje probnih sondi iz 19. stoljeća kao ni tragove eventualnih kasnijih pokušaja pljačke tumula. Inače, sva četiri trenutno poznata tumula raspoređena su u pravilnome nizu (sl. 2) te su se vjerojatno nalazila uz jedan od glavnih rimskih prometnih pravaca koji je povezivao Cibale sa Sirmijumom (Iskra-Janošić 2009). Da je u blizini tumula prolazila ova važna rimska prometnica svjedoči spomenuto rimsko naselje ili vila koje se nalazilo nekoliko stotina metara južnije.² U svakome slučaju, zemljani grobni humci ili tumuli na prostoru današnjih Starih Jankovaca zasigurno su bili impresivan i prepoznatljivi dio rimskodobnoga krajolika.

S obzirom da je površinski pregled onoga što se smatralo tumulom u polju rezultirao otkrićem nekoliko ulomaka rimske keramike te većom količinom suvremenih opeka, odlučeno je poduzeti neinvazivno istraživanje magnetometrijskom metodom, budući da se postavljalo pitanje jesu li grobne komore ispod nasipa tumula bile nadzemne, a time vjerojatno i uništene oranjem, ili su možda bile ukopane te tako i sačuvane. Magnetometrijsko snimanje provela je u rujnu 2016. godine tvrtka Eastern Atlas Ltd. iz Njemačke na površini od 4.295,7 m². Rezultati su pokazali točnost pretpostavke kako se uistinu radi o tumulu te da su podzemne strukture barem djelomično ostale sačuvane. Ono što se moglo iščitati iz ma-

gnetometrijske snimke je kako se radi o barem dvije velike komore u sjevernome dijelu tumula, dok se u središnjem dijelu primjećuju određene strukture koje vjerojatno ukazuju na postojanje grobova.³

Istraživanja su započela 29. svibnja 2017. i trajala su, s prekidima, do 11. listopada. Na osnovi rezultata magnetometrijske snimke otvorena je sonda veličine 539 m² koja je obuhvatila gotovo cijeli tumul. U smjeru sjever – jug te istok – zapad još su se pružali kontrolni rovovi širine 1,50 m kako bi se dokumentirali slojevi nasipavanja te definirao rub tumula. Površina istraživanja podijeljena je na kvadrante A, B, C i D između kojih su ostavljeni kontrolni profili širine 1 m. Potom je započeo ručni iskop sloja oraćega humusa SJ 01 debljine od 0,50 do 0,60 m kako se strojnim iskopom ne bi oštetile moguće plitke sačuvane strukture (sl. 7). U dva otkopna sloja SJ 01 sporadično su pronađeni ulomci rimske keramike, zatim rimski novac, željezni, kameni i koštani predmeti kao i sitni ulomci rimskih opeka. U južnome dijelu kvadranta A, blizu središta tumula, pojavio se manji pravokutni ukop koji je imenovan kao grob 1. Međutim, nakon iskopa zapune ustanovljeno je kako se ne radi o grobu, već vjerojatno o jednome od pokušaja pljačkanja tumula. Ipak, ovaj ukop pokazao je kako izgleda stratigrafija nasipavanja tumula, što je potom olakšalo daljnja istraživanja (sl. 8).

Vrlo zanimljiva struktura koja je, uostalom kao i ostali pronađeni nalazi, počela ukazivati na mogućnost kako tumul ne pripada protopovijesnomo razdoblju, ot-

2 Inače, na južnim padinama vukovarskoga ravnjaka od Vinkovaca pa sve do Tovarnika nižu se brojna rimska nalazišta koja su najvjerojatnije bila smještena u neposrednoj blizini cestovne komunikacije koja je povezivala Cibale sa Sirmijumom.

3 Magnetometrijsko snimanje kao i zaštitna istraživanja financiralo je Ministarstvo kulture RH u okviru projekta PERAN kojega provodi Gradski muzej Vinkovci s ciljem otkrivanja i dokumentiranja arheoloških nalazišta na području djelovanja Muzeja. Zemljište na kojem se tumul nalazi u vlasništvu je Poljoprivredne zadruge Stari Jankovci te je za potrebe istraživanja iznajmljen dio oranice površine oko 2000 m².

Sl. 7 Početak istraživanja tumula 1 2017. godine tijekom iskopa sloja humusa (izvor: Fototeka GMVĸ)

Fig. 7 The start of the 2017 excavations of tumulus 1 during the excavation of the humus layer (source: GMVĸ photo-library)

Sl. 8 Ukop jame u kvadrantu A nastale tijekom pljačke tumula s vidljivim nasipima tumula u rubovima (izvor: Fototeka GMVĸ)

Fig. 8 The pit in quadrant A, created during the robbery of the tumulus, with visible tumulus fill on the edges (source: GMVĸ photo-library)

krivena je u istočnome dijelu kvadranta B. Radi se o nakupini rimskih opeka (cijelih i lomljenih) te velikoj količini pepela i gara (sl. 9). Čišćenjem i razlaganjem ove strukture otkriveni su ulomci keramike i stakla, zatim sitni spaljeni ulomci brončanih predmeta te keramička figurica. Posebno se izdvaja otkriće velike količine pougljenjenih i savršeno sačuvanih oraha što otvara i neka dodatna pitanja. Plinije, naime, spominje da ime orah (lat. *juglans*) znači Jupiterovi orašasti plodovi, iako se

sam orah ne povezuje s Jupiterom (Plin. *NH* XV. 24). Jedino spominjanje oraha u mitološkoj sferi nalazi se u lokalnoj legendi u Lakoniji gdje se povezuje s Artemidom (Cattabiani 1996: 390–391).⁴ Isto tako, do sada nisu pronađeni podaci da se orasi spominju u pogrebnome kontekstu u rimskoj literaturi, tako da možda preostaje mogućnost kako se radi o lokalnome pogrebnome običaju ili se svježe drvo oraha koristilo za lomaču. To bi bilo krajnje neobično, no ukazalo bi na godišnje doba u kojem je lomača napravljena. Nadamo se kako će dodatne analize pougljenjenih ostataka dati rezultate koji bi možda mogli pomoći u odgovoru na ovo pitanje. U svakome slučaju, trenutno se može pretpostaviti kako se vjerojatno radi o žrtvenoj lomači za pokojnike u kojoj su sudjelovali ožalošćeni članovi zajednice, a ne o lomači na kojoj su pokojnici bili spaljeni.

Osim oltara/lomače, u zapadnome profilu kvadranta C pronađen je kosturni grob na dubini od 0,56 m, odnosno na samome dnu sloja oračega humusa (sl. 10). Zbog toga ukop grobne rake nije bio jasno vidljiv, no kostur je sačuvan u cijelosti. Od priloga su pronađeni samo željezna pređica i maleni brončani privjesak na osnovi kojih se grob može datirati u 4. st. Posljednji objekt koji je istražen tijekom 2017. godine predstavlja ukop SJ 14 u kvadrantu D, zbog kojega je potom sonda i proširena prema sjeveru. Činilo se kako se također radi o ukopu kosturnoga groba s obzirom na oblik te orijentaciju zapune. Međutim, ustanovljeno je kako se također radi o pokušaju pljačke tumula ili je možda čak u pitanju manja sonda iz 19. stoljeća. Na dnu zapune pronađene su tri vodilice za remenje na jarmu kola koje pripadaju kružnim vodilicama tipa Alföldi–Radnoti 1 i 3 (Alföldi, Radnoti

4 Zahvaljujemo prof. dr. sc. Marini Miličević Bradač na konzultacijama o mitološkim aspektima oraha.

Sl. 9 Ostaci lomače od opeka (izvor: Fototeka GMVĸ)

Fig. 9 The remains of a brick pyre (source: GMVĸ photo-library)

1940: 312–316). S vodilicima su se nalazile i kosti konja. U profilu ukopa jasno se moglo prepoznati kako je ova jama ili sonda većim dijelom bila ukopana u jedan znatno veći ukop, pri čemu dno toga ukopa nije bilo dosegnuto. S druge strane, ovaj je ukop na zapadnoj strani manjim dijelom bio ukopan u predzdravicu i zdravicu. Nalazi vodilica upravo na mjestu na kojem se, prema rezultatima magnetometrijskoga snimanja, nalaze ostaci neke velike strukture ukazivali su kako se u nastavku istraživanja mogu očekivati iznimni nalazi. Na kraju istraživanja cijela površina tumula bila je zaštićena do sljedeće godine.

U 2018. godini istraživanja su trajala samo 11 radnih dana zbog brojnih zaštitnih istraživanja u Vinkovcima te nepovoljnih vremenskih uvjeta. Fokus je bio na istraživanju istočnoga rova kako bi se dokumentirala struktura otkrivena snimanjem, a koja se pružala u smjeru sjever–jug. Isto tako, pokušalo se u profilu rova dokumentirati slojeve nasipavanja tumula te postoji li na rubu tumula neki jarak, budući da su istraživanja prethodne godine pokazala kako su nasipi tumula u potpunosti sniženi intenzivnom poljoprivrednom obradom, vjerojatno još prije sredine 19. stoljeća od kada potječu prve karte s označenim tumulima. U zapadnome dijelu rova, bliže središnjem dijelu tumula, otkriveni su jedan paljevinski grob te jama koja ga je presjekla (sl. 12). Na osnovi nalaza (lukovičasta fibula i vrč) koji su pronađeni u jami, ona se može datirati u 4. stoljeće, dok u grobu nije bilo nalaza te ga se ne može uže vremenski odrediti, osim što je svakako stariji od jame. Magnetska anomalija nije dokumentirana zbog ranijega završetka istraživanja, ali za pretpostaviti je kako je ona ukopana nešto dublje i da se možda radi o jarku koji se pruža oko cijeloga tumula.

U nastavku istraživanja poduzetom 2019. godine cilj je bio istražiti sjeverozapadnu od dvije velike strukture koje su vidljive na magnetometrijskoj snimci kao i središnji prostor tumula koji se počeo istraživati 2017. godine gdje su pronađeni i ostaci jednoga paljevinskog groba (sl. 13). Nakon iskopa najdonjega sloja nasipa tumula koji se sastojao od tamnosmeđe ilovače te polirana dosegnute razine na predzdravičnome sloju od smeđe ilovače, u kvadrantu A prepoznata je velika pravokutna zapuna pretpostavljene komore orijentacije sjeverozapad–jugoistok koja je odgovarala položaju strukture na ma-

Sl. 10 Kasnoantički kosturni grob u kvadrantu C (izvor: Fototeka GMVĸ)

Fig. 10 The inhumation grave from late Antiquity in quadrant C (source: GMVĸ photo-library)

Sl. 11 Ukop jame koja je dijelom zahvatila zapunu komore s kočijom (izvor: Fototeka GMVĸ)

Fig. 11 The pit that partly intersected the fill of the chamber with the carriage (source: GMVĸ photo-library)

Sl. 12 Ostaci paljevinskoga groba i jama koja ga je presjekla u istočnome rovu (izvor: Fototeka GMVĸ)

Fig. 12 The remains of the cremation grave and the pit that intersected it in the eastern trench (source: GMVĸ photo-library)

gnetometrijskoj snimci. Ova je struktura sa sjeverozapadne strane bila presječena spomenutim pljačkaškim rovom istraženim 2017. godine (sl. 11). U središnjem dijelu tumula uočeno je još nekoliko objekata za koje se, prema položaju i dimenzijama, činilo kako bi mogli predstavljati grobove koji se također prepoznaju na magnetometrijskoj snimci (sl. 14). Inače, tijekom iskopavanja dokumentirano je kako su za nasipavanje tumula korišteni različiti slojevi ilovače, od svijetlosmeđe do tamnosmeđe, pri čemu je primjetno kako slojevi nasipa padaju od središta tumula prema njegovim rubovima. Za nasipavanje tumu-

la vjerojatno je iskorištena zemlja iz njegove neposredne blizine. Istraživanje pokazuje kako je tumul bio podignut na blagome uzvišenju kojemu se s istočne strane nalaze ostaci manjega paleotoka te se nalazi u pravilnome linijskom nizu s tri sačuvana tumula koji se nalaze u šumi.⁵

Prilikom iskopavanja prepostavljene komore, na dubini od oko pola metra od razine na kojoj je zapuna prepoznata, uočen je željezni okov desnoga kotača dvokolice. Daljnjim iskopom zapune otkrivena je čitava kočija, odnosno dvokolica (*cisium*) zajedno s ostacima dva konja ili mula te jednom konjskom lubanjom (sl. 15–16). Kočija se nalazila u istočnome dijelu komore te je pri vrhu ukopa s istočne strane primjećeno jedno zakošenje koje ukazuje kako je dvokolica spuštena u komoru upravo s te strane. Na to ukazuje i položaj konja u zapadnome dijelu komore. Čini se kako je komora bila prekrivena drvenom konstrukcijom, budući da je u središnjem dijelu zapune pronađen sloj s ostacima drveta. Kotači i glavna konstrukcija dvokolice izrađeni su od željeza i drveta koje je djelomično očuvano, najviše u željeznim glavčinama kotača koje su bile obložene brončanim limom, dok su mnogobrojni brončani limovi služili kao ukras te su se nalazili kao okovi na gornjem dijelu drvene konstrukcije dvokolice (sl. 18). Brončani su bili i dekorativni zatici na glavčinama kotača koji su imali promjer veći od 1 m. Sjeverni kostur konja nalazio se ispred kočije, položen na lijevi bok sa savijenim nogama,

5 U prvome izvještaju spominje se pet tumula, no danas su poznata samo četiri – tri se nalaze u šumi te istraživani tumul 1 koji se nalazi na oranici. Međutim, čini se kako se ostaci još jednoga tumula naziru na samome rubu šume kojim je tijekom druge polovice 20. st. iskopan kanal za odvodnju oborinskih voda. Od ovoga mogućeg tumula sačuvan je samo njegov zapadni dio, dok je središnji dio vjerojatno uništen iskopom spomenutoga kanala.

Sl. 13 Položaj istraživanja tumula 1 u odnosu na šumu (snimio: Z. Tanocki)

Fig. 13 The location of the tumulus 1 excavations relative to the woods (photo by: Z. Tanocki)

Sl. 14 Pogled na sjeverni dio tumula i komoru s dvokolicom (snimio: Z. Tanocki)

Fig. 14 A view of the northern part of the tumulus and the chamber with the carriage (photo by: Z. Tanocki)

dok je južni kostur konja pronađen u neprirodnome položaju s južne strane te je dijelom bio podvučen ispod same konstrukcije kočije. Južni konj položen je na desni bok, a na njegovu lubanju smještena je još jedna konjska lubanja suprotne orijentacije. Na kosturima konja i u njihovoj neposrednoj blizini pronađeni su brojni dijelovi

brončane i željezne konjske opreme (sl. 17) koja se može datirati u 3. stoljeće, što ujedno omogućava da se u isto vrijeme datira i čitav ukop. Na osnovi položaja i količine nalaza može se zaključiti kako komora nije bila opljačkana, odnosno pljačkaški ukop istražen 2017. godine zahvatio je tek njezin krajnji sjeverozapadni rub te niti na koji način

Sl. 15 Dvokolica s dva konja – pogled s jugozapadne strane (izvor: Fototeka GMV_k)

Fig. 15 The two-wheel carriage with two horses viewed from the south-west (source: GMV_k photo-library)

Sl. 16 Dvokolica i konji nakon čišćenja (izvor: Fototeka GMV_k)

Fig. 16 The carriage and the horses after the cleaning (source: GMV_k photo-library)

nije poremetio inventar komore. Dimenzije komore su 4,40 x 3,20 m, a relativna dubina ukopa je oko 1,70 m.

Osim komore s dvokolicom, tijekom istraživanja 2019. godine dokumentirano je i nekoliko ukopa u kvadrantima A i B te u zapadnome rovu (sl. 14). Dva ukopa, jedan veći te jedan manji kvadratnoga oblika, vjerojatno predstavljaju tzv. pljačkaške ukope kojima se pokušalo pronaći bogato opremljene grobove u središtu tumula. Da

su ovi 'istraživači' imali uspjeha svjedoči spoznaja kako su oba središnja groba bila ispražnjena u cijelosti, a nalazili su se u središnjem dijelu tumula. U njihovim zapunama pronađeno je tek nekoliko keramičkih ulomaka te ulomaka staklenih posuda. U istočnije položenom središnjem grobu tipa *bustum*, koji je imao zapečene bočne stijenke do pred samo dno, u ostacima paljevine koja se nalazila u zapuni pronađen je veliki broj sitnih spaljenih brončan

Sl. 17 Hackamore sjevernoga konja, tip Taylor 5/Ortisi III.B.2 (izvor: Fototeka GMVĸ)

Fig. 17 The hackamore of the northern horse, type Taylor 5/Ortisi III.B.2 (source: GMVĸ photo-library)

Sl. 18 Elementi stražnje bronĸane ukrasne oplate dvokolice (izvor: Fototeka GMVĸ)

Fig. 18 Elements of the decorative bronze lining on the back of the carriage (source: GMVĸ photo-library)

predmeta, najĸešće dijelova lima. Ovaj je grob imao još dublje ukopan središnji dio u i oko kojega su se nalazili ulomci opeka. Na osnovi dubine veće od 3 m kod zapadnijega groba koji je također vjerojatno bio tipa *bustum* te njihovoga centralnog položaja, može se pretpostaviti kako se radilo o paljevinskim grobovima iznimno bogato opremljenih pokojnika kojima je vjerojatno pripadala i pronađena dvokolica. Nju je od pljaĸke ‘spasio’ položaj u rubnome dijelu tumula.

Na rubu tumula, u jugozapadnome dijelu kvadranta A, pronađen je još jedan kosturni grob u pravokutnoj raci zaobljenih uglova orijentacije zapad – istok u kojem su pronađeni ulomci stakla i keramike te novac koji se može datirati u 4. st. Ovaj grob, sliĸno ranije istraženim grobovima u rubnome dijelu nasipa tumula, potvrđuje korištenje prostora oko tumula kao mjesta pokopavanja tijekom razdoblja duljega od jednoga stoljeća. Desetak metara zapadnije, u zapadnome rovu, nalazio se još jedan ukop bez ikakvih nalaza koji također vjerojatno predstavlja ostatke pokušaja pljaĸke tumula.

Rimskodobni tumuli na području istočne Hrvatske

Tumul 1 u Starim Jankovcima predstavlja prvi do sada istražen rimskodobni tumul na području istočne Hrvatske te se samo uvjetno može pripisati noričko-panonskoj skupini tumula (Hudeczek 2004: 257). Naime, tumuli u Starim Jankovcima te onaj odavno poznat kod sela Gaboš sjeverozapadno od Vinkovaca (Vinski, Vinski-Gasparini 1962: 268) vjerojatno ukazuju na nešto drugačije porijeklo te pripadnost u odnosu na tzv. noričko-panonske tumule koji su poznati s većega broja nalazišta smještenih u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (Gregl 1990). Na susjednome području Transdanubije istraženo je ili dokumentirano nešto više od 130 pojedinačnih tumula i grobalja s tumulima (Nagy 2007: 146), s najbliže istraženim tumulom u Kozármisleny u Baranji nedaleko od Pečuha (Kiss 1989; Palágy, Nagy 2002: 10) koji je od Starih Jankovaca udaljen nešto više od 100 km. Ovdje je potrebno naglasiti kako pridjev rimskodobni posebno dolazi do izražaja te ga je nužno koristiti (ako u stvari želimo biti precizni), budući da postoji i italska tradicija pokopavanja pod tumulima koja se može pratiti s rimskim osvajanjima (Hudeczek 2004: 535). Međutim, ovdje se gotovo sigurno radi o tumulima u kojima je svoje istaknute pripadnike pokopavalo romanizirano autohtono stanovništvo. Ipak, mnoga pitanja i dalje ostaju otvorena. Oblikom te grobnom arhitekturom istraživani tumul 1 iz Starih Jankovaca, a vjerojatno i ostali u šumi, odgovaraju tumulima s područja zapadne Mađarske (Masek et al. 2019: 19), dok se od „rimskih” i većine noričko-panonskih tumula razlikuju nedostatkom kamenoga obzida u donjem dijelu te kamene ili zidane unutarnje konstrukcije. Inače, na području zapadne Mađarske do danas je istraženo više od 50 rimskodobnih tumula (Palágy, Nagy 2002: 10–46) koji se uglavnom datiraju u 2. i prvu polovicu 3. stoljeća. Dimenzije i konstrukcije tumula su različite, uostalom kao i vrste priloga. Jednu od glavnih poveznica predstavlja spoznaja kako se većina tumula nalazi na području zajednice Eraviska koja je bila vrlo rano romanizirana te jedan od važnih sudionika romanizacije i kasnijega uspostavljanja lokalnih elita (Mráv 2009: 78–80).

Tumul u Starim Jankovcima vjerojatno je u svojem središnjem dijelu imao dva duboka paljevinska groba tipa *bustum* koji su bili većih dimenzija, dok se uz sjeverni rub nalaze dvije velike komore od kojih je do sada istražena samo ona sjeverozapadna. Preko njih je bio nasut zemljani humak, pri čemu struktura koja opasava tumul te je vidljiva na magnetometrijskoj snimci još nije dokumentirana, zbog čega je teško reći radi li se o jarku ili ogradi. Ovaj način konstrukcije tumula sličniji je prapovijesnoj tradiciji, iako na područjima zapadnoga Srijema i istočne Slavonije na kojima su tijekom mlađega željeznog doba bili naseljeni Skordisci trenutno nedostaju bilo kakvi podaci o grobovima pod tumulom. Slična je situacija i u starijem željeznom dobu gdje su najbliže poznati tumuli oni istraživani u Batini u Baranji (Hršak et al. 2013). Najbliži poznati tumul ovima iz Starih Jankovaca je onaj već spomenuti kod sela Gaboš sjeverozapadno od Vinkovaca, no s obzirom da nije istražen, nije moguće odrediti kojem razdoblju pripada, iako je i on vjerojatno rimskodobni. Zanimljivo, nalazi se u blizini prometnice koja je povezivala Cibale s Mursom. S druge strane, iznimno veliki broj manjih zemljanih tumula na nekoliko položaja iz okoline Bošnjaka i Vrbanje u spačvanskim šumama južno od Vinkovaca, koje također spominju Z. Vinski i K. Vinski-Gasparini (1962: 268), na osnovi rezultata višegodišnjih istraživanja datiraju se u razdoblje kasnoga brončanog doba (Budden-Hoskins et al. 2013).

Inače, postoji još jedan element koji tumul 1 iz Starih Jankovaca povezuje s panonskom skupinom tumula s prostora zapadne Mađarske, a radi se o postojanju četvrtaste strukture vidljive na magnetometrijskoj snimci. Slične strukture pojavljuju se i oko tumula u Mađarskoj, ali su uglavnom kružnoga oblika, dok su one četvrtaste relativno rijetke (Masek et al. 2019: 19). Iako još nije dobro dokumentirana u istraživanjima, vjerojatno se radi o jarku ili ogradi koji su okruživali tumul i zatvarali posvećeno mjesto za pokojnike, ritual koji se primjenjuje na mnogim rimskodobnim obiteljskim grobljima.

S obzirom da su istraživanja još uvijek u tijeku te je potrebno istražiti sjeveroistočnu komoru kao i južni dio tumula, mnogo je elemenata koje tek treba dokumentirati prije nego li se budu mogli ponuditi odgovori na brojna pitanja o konstrukciji tumula kao i grobnome ritualu. Međutim, zasigurno se radi o za sada jedinstvenoj pojavi na području istočne Hrvatske koja svoje najbliže usporedbe ima na području sjeverno od rijeke Drave. Isto tako, postojanje tumula znatnih dimenzija uz jednu od vitalnih rimskih komunikacija vjerojatno je predstavljalo snažan orijentir u rimskome kulturnome krajoliku.

Rimska dvokolica iz tumula 1

Osim što pripada ukopima pod zemljanim humkom, tumul 1 iz Starih Jankovaca može se pripisati i drugoj vrlo zanimljivoj skupini grobova, a to su grobovi s ukopima kola/kočija. Ukopi kočija u grobovima zabilježeni su i u predrimskoj tradiciji, međutim tijekom antike ovakvi ukopi smatraju se karakterističnima za područje sjeveroistočne Panonije, odnosno zapadne Mađarske gdje ih je do sada pronađeno oko 30 (Mráv 2009: 79; 2012: 2). Isto tako, i na udaljenom području Trakije do sada je pronađeno više od 200 ukopa s kolima/kočijom (Ignatov 2007: 47–48). Ukopi s kolima/kočijom na oba ova područja ne mogu se, međutim, izravno povezati s predrimskim tradicijama. Za ove najranije rimskodobne grobove za sada je poznato kako se pojavljuju krajem 1. i početkom 2. stoljeća te pripadaju romaniziranim lokalnim elitama. Odgovor na pitanje što je potaknulo ovaj način pokopavanja i kako se ono može povezati s prapovijesnim tradicijama za sada ostaje nepoznatim.

Ovisno o statusu i željama pokojnika i zajednice kojoj su pripadali, u grobove se polažu kola/kočije na dva (dvokolice) ili četiri kotača (četverkolice), pri čemu se u grob polažu cijele ili u dijelovima. Polaganje cijelih kola/kočija s konjima zabilježeno je puno rjeđe (Mráv 2009: 80; 2012: 2) te su za sada poznata samo dva primjera iz zapadne Mađarske (Budakesz i Sárísáp). Isto tako, puno rjeđe dokumentirano je pokopavanje s dvokolicama, zbog čega nalaz iz tumula 1 u Starim Jankovcima pripada najrjeđoj kategoriji – ukopima dvokolica koje nisu rastavljene.

Do sada su na hrvatskome dijelu južnopanonskoga prostora poznata samo dva ukopa s ostacima kola – iz Petrovine kod Jastrebarskog (Ljubić 1891) i Poljaneca u Podravini (Šeper 1962). Međutim, koliko se može iščitati iz poznatih okolnosti nalaza, u oba slučaja ne radi se o grobovima ispod humka ili tumula, iako je nalaz iz Petrovine također dvokolica.

Noviji nalaz predstavlja dvokolica pronađena tijekom zaštitnih istraživanja kod Staničenja u jugoistočnoj Srbiji (Ratković 2015). Na žalost, okolnosti nalaza nisu bile idealne, pa je teško povlačiti izravne usporedbe. U svakome slučaju, na osnovi položaja te ukrasa radi se o ukopu koji pripada tračkome krugu bez izravne poveznice s nalazim iz Starih Jankovaca.

S obzirom na to da su analize i konzervatorsko-restauratorska obrada dijelova kola iz tumula 1 tek započeli, teško je preciznije govoriti o ukrasima kao i konstrukciji kola te povlačiti usporedbe s do sada poznatim ukopima. Budući da se na više pozicija očuvala drvena konstrukcija kola, nadamo se kako će analiza uspjeti pokazati od koje je vrste drveta dvokolica bila izrađena.⁶ Na osnovi usporedi s nalazima konjske opreme kao i ostalim nalazima iz tumula, ukop se za sada datira u 3. stoljeće.

Konjska oprema iz groba s dvokolicom

Osim kola, u komori su pronađena i dva konja s pripadajućom konjskom opremom (sl. 15–16). Južni kostur konja nalazio se u neobičnome položaju, što upućuje da su možda prvo konji uvedeni u komoru, ubijeni, a potom je spuštena kočija s istočne strane. Ako se usporede ostali ukopi s cijelim kočijama u Sárísápu⁷ (Mráv 2012: 3–4), vidljivo je kako su konji postavljeni na svoje mjesto, odnosno da su vjerojatno uvedeni zajedno s kočijom. Jesu li konji bili upregnuti, a južni konj se kod silaska uplašio pa se otrgnuo ili je kod usmrćivanja nešto pošlo po krivu pa ga zbog nedostatka mjesta više nisu micali nego su kočiju stavili preko njega, tek će trebati razjasniti.

U svakome slučaju, ostala su dva dobro očuvana seta brončane i željezne konjske opreme. Nalazi konjske opreme u rimskodobnim grobovima iz ovoga horizonta nisu neuobičajeni u zapadnoj Panoniji (Lawson 1978; Palágy 1981: 26, 31–32; Bonis 1981: 144–146; Kiss 1989: 32–33; Palágy 1990; Mráv 2016), ali i u drugim dijelovima carstva (Lau 2018). Glavna se razlika prepoznaje u tome dolaze li nalazi iz grobova sa ili bez humaka, pri čemu za pronalaženje usporedbi i kronologiju same opreme to i nije toliko važno. Većinu dijelova moći će se preciznije tipološki i kronološki odrediti nakon konzervacije i restauracije. Ipak, preliminarno je, na osnovi nalaza masivnih brončanih dijelova konjske oglavine (*hackamore*) i privjesaka, moguće navesti najbližu usporedbu s nalazom groba s ukopom konja u Tihanyju na obali Balatona u Mađarskoj koji se datira u kraj 2. i početak 3. stoljeća (Palágy 1990: 34). Tipološki *hackamore* iz Starih Jankovaca (sl. 17) pripadala bi tipu 5 po K. A. Taylor, odnosno III.B.2 po S. C. Ortisi, s usporedbama na područjima Germanije, Italije i Panonije (Taylor 1975: 125–130; Ortisi 2003: 32–35, T. 63–72). Koliko će nalaz iz Starih Jankovaca doprinijeti kronologiji ovoga dijela konjske opreme ostaje za vidjeti nakon obrade svih nalaza iz groba, no već se sada može zaključiti kako se radi o važnome nalazu. Još jedna izravna usporedba dolazi nam iz Tihanyja, a radi se o hemisferičnim okovima sa srolkim privjescima koji se u Tihanyju, kao i u Starim Jankovcima, nalaze na oglavini konja (Palágy 1990: 37), ali i na bočnome remenju, što u Starim Jankovcima nije slučaj. Vrijedi spomenuti da su nalazi identičnih okova s privjescima pronađeni i nekih 300 metara južnije od tumula 1 na, s obzirom na površinske nalaze, pretpostavljene mjestu naselja ili vile.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Dosadašnji rezultati istraživanja tumula 1 u Starim Jankovcima pokazali su se iznimno značajnima za rimskodobnu arheologiju istočne Hrvatske koja je bila dio provincije Panonije. Nalaz dvokolice sam po sebi je iznimno važan budući da se radi o nalazu koji je istražen i dokumentiran po suvremenim pravilima struke, što će potom omogućiti kvalitetnu rekonstrukciju i vrlo atraktivan izložak, ali će istovremeno doprinjeti i spoznajama o konstrukciji rimskodobnih kola. Međutim, puno važniji je širi kontekst ovoga nalaza. Uloga Skordiska kao rimskih saveznika u romanizaciji ovoga prostora poznata je iz antičkih izvora (Dion Kasije 54.31.2–4), pri čemu nalazi oružja iz Vrtne ulice u Vinkovcima vjerojatno potvrđuju njihovu savezničku ulogu, budući da su ukopi s oružjem u pravilu bili rezervirani samo za rimske saveznike (Dizdar, Radman-Livaja 2004: 43–44; 2015: 222–223). Materijalni pokazatelji nesmetanoga djelovanja lokalne zajednice prepoznaju su i u tipologiji keramičkih posuda kroz čije se oblike vidi jak predrimski utjecaj kroz 1. i 2. st. (Brukner 1981: 48; Ožanić-Roguljić 2016: 22). Epigrafički izvori govore o funkcioniranju zajednice Skordiska kao *civitas Scordischorum* (Mocsy 1957: 489) krajem 1. i početkom 2. stoljeća, što pokazuje kako su predrimske ratničke elite nastavile upravljati područjem kojim su vladali i prije rimskoga osvajanja, a moguće i većim područjem kojega su dobili na upravljanje kao zaslugu. Sličan proces odvijao se i na području Eraviska koji su kontrolirali prostor sjeveroistočne Transdanubije, a koji su pod rimsku vlast došli tek tijekom prve polovice 1. st., no puno mirnijim putem nego stanovnici južne Panonije i gdje su nositelji romanizacije i obnašatelji vlasti bile upravo lokalne elite (Mráv 2009: 2–6). S područja Eraviska i potječe najviše poznatih ukopa pod tumulima i ukopa kočija (Nagy 2007: 146; Mráv 2012: 2), pa otvorenim ostaje mogućnost kako se možda radi i o utjecaju s toga područja ili čak naseljavanju neke od važnih obitelji koja je dobila posjed u južnoj Panoniji te je sa sobom donijela nepoznati pogrebni ritual kojega je prakticirala tijekom nekoliko generacija, pri čemu tumul 1 vjerojatno predstavlja jedan od najmlađih, ako ne i najmlađi u skupini tumula na nalazištu Jankovačka Dubrava/Velika međa.

U svakome slučaju, ovim se nalazom otvaraju mnoga pitanja o funkcioniranju lokalnih predrimskih elita, načinu njihovoga pokopavanja te prikazivanju identiteta kao i ostvarenim kontaktima s ostalim panonskim zajednicama. Na žalost, centralni grobovi u tumulu 1 su opljačkani te su tako trajno ostali nedostupni podaci o vlasnicima dvokolice čiji bi nam genetski profil mogao poslužiti kao dodatni dokaz o porijeklu vlasnika tumula. No, treba računati s budućim istraživanjima u Starim Jankovcima, ali i na drugim nalazištima ovoga tipa na vinkovačkome području. Nadamo se kako će nastavak istraživanja tumula 1 pružiti neke odgovore, ali i poslužiti kao podloga za daljnju raspravu o ulozi predrimskih zajednica u životu južnoga dijela rimske provincije Panonije.⁸

6 Preliminarnu analizu uzoraka drveta provela je dr. sc. Jelena Trajković sa Šumarskoga fakulteta u Zagrebu kojoj ovim putem i zahvaljujemo na usmenim putem prenesenim rezultatima netom prije završetka članka. Na osnovi preliminarnih rezultata, svi uzorci pokazuju da se radi o jasenu (*Fraxinus*).

7 Na žalost, kočija u Budakesziju djelomično je oštećena recentnim iskopijama i bunara.

8 Terenske fotografije snimili su članovi arheološke ekipe, a pohranjene su u fototeci Gradskog muzeja Vinkovci.

Field photographs were taken by members of the archaeological team, and are stored in the photo archive of the Vinkovci City Museum.

IZVORI / SOURCES

- Cary, E. (ed.) 1917, *Dio Cassius, Roman History, Vol. VI: Books 51–55*, Loeb Classical Library 83, Harvard University Press, Cambridge.
Plinij Stariji, *Zemljopis starog svijeta (Naturalis historia III, IV, V i VI knjiga)*, prijevod Uroš Pasini, Književni krug Split, Split 2004.

INTERNETSKI IZVORI / INTERNET SOURCES

- Državna geodetska uprava – <https://geoportal.dgu.hr>
Mapire – <https://mapire.eu>

LITERATURA/BIBLIOGRAPHY

- Alföldi, A., Radnoti, A. 1940, Zigelringe und Zierbeschläge von Römischen Jochen und Kummeten aus Pannonien, in: *Serta Hoffilleriana. Naučni radovi posvećeni Viktoru Hoffilleru o 60 godišnjici njegova života 19. veljače 1937. godine*, *Viestnik hrvatskoga arheološkoga društva n.s. XVIII–XXI*, 309–334.
- Bonís, B. E. 1981, Das Keiserzeitliche “Wagengrab“ von Kálóz, *Folia Archaeologica*, Vol. XXXII, 95–161.
- Brukner, O. 1981, *Rimska keramika u jugoslavenskom delu Provincije Donje Panonije*, *Dissertationes et Monographiae* 24, Savez arheoloških društava Jugoslavije, Beograd.
- Brunšmid, J. 1888, Tragovi predhistorijskih naseobina u Sriemu, *Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, Vol. 10, 65–71.
- Budden-Hoskins, S., Malovoz, A., Wu, M.-C. 2013, The prehistoric tumuli complex of Purić-Ljubanj near Vrbanja in the Spačva Basin, Županjska Posavina, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, Vol. 30, 133–156.
- Cattabiani, A. 1996, *Florario. Miti, leggende e simboli di fiori e piante*, Mondadori, Milano.
- Dizdar, M., Radman-Livaja, I. 2004, Nalaz naoružanja iz Vrtne ulice u Vinkovcima kao prilog poznavanju rane romanizacije istočne Slavonije / Warrior equipment from Vrtina Street in Vinkovci as a Contribution to Understanding the Process of the Early Romanization of Eastern Slavonia, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, Vol. 21, 37–53.
- Dizdar, M., Radman-Livaja, I. 2015, Continuity of the Late La Tène warrior elite in the Early Roman Period in south-eastern Pannonia, in: *Waffen – Gewalt – Krieg, Beiträge zur Internationalen Tagung der AG Eisenzeit und des Institut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 19.–22. September 2012*, Wefers S., Karwowski M., Fries-Knoblach J., Trebsche P., Rams P. C. (eds.), Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas 79, Beier & Beran, Archäologische Fachliteratur, Langenweissbach, 209–227.
- Gregl, Z. 1990, Noričko-panonski tumuli u Hrvatskoj, in: *Arheološka istraživanja u Podravini i kalničko-bilogorskoj regiji*, Znanstveni skup Koprivnica 14–17.X.1986., Majnarić-Pandžić N. (ed.), Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 14, Hrvatsko arheološko društvo, Zagreb, 101–109.
- Hršak, T., Leleković, T., Dizdar, M. 2013, Rezultati istraživanja nalazišta Batina – Sredno 2012. godine, *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. IX, 12–19.
- Hudeczek, E. 2005, Hügelgräber und Romanisierung, *Fundberichte aus Österreich*, Vol. 43/2004, 527–535.
- Ignatov, V. 2007, The chariot in the burial rite of ancient Thrace, *Archaeologica Bulgarica*, Vol. XI(1), 47–60.
- Iskra-Janošić, I. 2009, Kopnene i vodene komunikacije u rimsko doba u Panoniji Inferior, in: *Slavonija, Baranja i Srijem vrela europske civilizacije*, Kusin V., Šulc B. (eds.), katalog izložbe, Ministarstvo kulture RH, Galerija Klovičevi dvori, Zagreb, 110–115.
- Kiss, A. 1989, *Das Römerzeitliche Wagengrab von Kozármisleny (Ungarn, Kom. Baranya)*, *Régészeti Füzetek Ser. II Vol. 25*, Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest.
- Lau, N. 2018, Die Pferdegeschirre der jüngeren römischen Kaiserzeit aus Opferungen von Heeresausrüstungen und ihre Verbindungen in den Donauraum, *Slovenská archeológia*, Vol. LXVI(2), 343–361.
- Lawson, K. A. 1978, Studien zum Römischen Pferdegeschirr, *Jahrbuch des Römisch-Germanisches Zentralmuseums Mainz*, Vol. 25, 131–172.
- Ljubić, Š. 1880, Razne vesti, *Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, Vol. II, 92–96.
- Ljubić, Š. 1891, Rimska kola, *Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, Vol. XIII, 1–5.
- Masek, Zs., Serlegi, G., Vágvölgy, B. 2019, Burial mounds, circular enclosures and beyond – Complex archaeological investigation of Roman-period barrows in the Great Hungarian Plain using non-destructive survey methods, *Hungarian Archaeology*, Vol. 8(4), 19–27. <https://doi.org/10.36338/ha.2019.4.3>
- Mócsy, A. 1957, Zur Geschichte der peregrinen Gemeinden in Pannonien, *Historia: Zeitschrift Für Alte Geschichte*, Vol. 6(4), 488–498.
- Mráv, Z. 2009, Utas két világ között – A helyi elit kocsi tartalmazó temetkezései a császárkori Pannoniában, *Ókor*, Vol. 8(3–4), 78–86.
- Mráv, Z. 2012, Journey to the Netherworld – A Roman Age Carriage Burial from Sárísáp (County Komárom-Esztergom, Hungary), *Hungarian Archaeology*, Vol. 1, 1–4.
- Mráv, Z., 2016, Az Eraviscus törzsi elit Nyomában – Császárkori kocsi- és lósirok a Budaörs–Kamaraerdei-dűlő római településének temetőjében / Auf den Spuren der Eravisker-Stammeselite – Kaiserzeitliche Wagen- und Pferdegräber im Gräberfeld der römischen Siedlung von Budaörs–Kamaraerdei-dűlő, in: *A Budaörsi római vicus temetője*, Ottományi K. (ed.), Régészeti tanulmányok, Budapest, 490–528.
- Nagy, L. 2007, Beiträge zur Frage der gesellschaftlichen Stellung der in den römerzeitlichen Hügelgräbern Bestatteten in Transdanubien, *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, Vol. LVIII(1), 145–163.
- Ortisi, C. S. 2003, *Studien zum römischen Pferdegeschirr aus Pompeji, Herculaneum und den Vesuv-villen, Metallzäume, Trensen und Kandaren*, Unpublished PhD Thesis, Ludwig-Maximilians-Universität, München.
- Ožanić Roguljić, I. 2016, *Tipologija rimske keramike iz Vinkovaca*, Monografije Instituta za Arheologiju 10, Institut za arheologiju, Zagreb.
- Palágy, K. S. 1981, Die Römischen Hügelgräber von Inota, *Alba Regia*, Vol. 19, 7–93.
- Palágy, K. S. 1990, Römerzeitliches Pferdegrab in Tihany, *Alba Regia*, Vol. 24, 17–45.
- Palágy, K. S., Nagy, L. 2002, Römerzeitliche Hügelgräber in Transdanubien (Ungarn), *Akadémiai Kiadó*, Budapest.
- Potrebića, H., Dizdar, M. 2002, Prilog poznavanju naseljenosti Vinkovaca i okolice u starijem željeznom dobu, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, Vol. 19, 79–100.
- Rapan Papeša, A. 2007, Stari Jankovci – Gatina naselje i groblje avaroslavenskog razdoblja, in: *Starojankovčani kroz stoljeća 1301. – 2007.*, Karaula I. (ed.), Naklada Karaula, Vinkovci – Slakovci, 831–840.
- Ratković, D. (ed.) 2015, *Votivna dvokolica iz Staničenja kod Pirota*, Arheološke monografije 23, Narodni muzej, Beograd.
- Taylor, K. A. 1975, Römische Hackamoren und Kappzäume aus Metall, *Jahrbuch des Römisch-Germanisches Zentralmuseums Mainz*, Vol. 25, 106–132.
- Šeper, M. 1962, Rimska kola iz Poljanca kod Ludbrega, *Arheološki radovi i rasprave*, Vol. II, 335–428.
- Šmalcelj, M. 1981, Stari Jankovci – Gatina, Avaroslavenska nekropola, *Arheološki pregled*, Vol. 22, 142–143.
- Vinski, Z., Vinski-Gasparini, K. 1962, O utjecajima istočno-alpske halštatske kulture i balkanske ilirske kulture na slavonsko-sremsko Podunavlje, *Arheološki radovi i rasprave*, Vol. II, 263–293.

SUMMARY

Stari Jankovci are 5 km south-east of Vinkovci, on the edge of the Vukovar loess plateau. There has been a major east – west communication line along the southern side of the ridge since prehistory, resulting in many archaeological sites from all periods in the area of Stari Jankovci. The site of Dubrava – Velika Međa was first mentioned in 1880 by Š. Ljubić, who said that he started exploring the tumuli in 1878 (Ljubić 1880: 93–94). He described five tumuli stretching in a row from the east to the west (Fig. 1–2). He said that four tumuli were in the woods and the fifth one was in the field. Small trial excavations were undertaken on the tumuli in the woods, recording the finds of human remains, parts of a pyre, and bronze objects. An inhumation burial was found in tumulus 5; a cremation burial was at the depth of 8.5 m. When the soil between the tumuli was probed with a drill, the researchers found remains of graves (Ljubić 1880: 94). The tumuli near Stari Jankovci were then mentioned by J. Brunšmid, who dated them to the Copper/Bronze Age (Brunšmid 1888: 71), while Z. Vinski and K. Vinski-Gasparini broadly associated them with the Early Iron Age tumuli in the area of north-western Croatia (Vinski, Vinski-Gasparini 1962: 268, Map 1; Potrebeca, Dizdar 2002: 79, 81).

During a field survey in 2015, the employees of Vinkovci Municipal Museum discovered numerous Roman potsherds and metal objects, indicating a Roman site 300 m south of the tumulus (Fig. 4). Out of the five tumuli described earlier, they documented only three tumuli in the woods (Fig. 3); there was a slight elevation in the field east of the woods, but it was not certain whether it was a geological formation or the remains of a tumulus (Fig. 5). The three tumuli still standing in the woods measure 8 to 10 m in height and 40 to 50 m in diameter (Fig. 6). Tops and the central parts of the tumuli were damaged by deep cuts; it was impossible to determine the locations of the test probes from the 19th century. All four known tumuli are arranged in a regular series (Fig. 2) and probably stood along one of the main Roman arteries connecting Cibalae with Sirmium.

Since the surface examination of what was believed to be the tumulus in the field resulted in the discovery of several Roman potsherds, it was decided to undertake a magnetometric survey, which was performed by Eastern Atlas Ltd. in September 2016. The survey results showed that there were at least two large chambers in the northern part of the tumulus and certain structures in the central part that probably indicated graves. The excavations started in 2017 with the opening of a trench measuring 539 m² and covering almost the entire tumulus. The topsoil (Fig. 7) contained Roman potsherds, coins, iron, stone and bone objects, and tiny fragments of Roman bricks. A small rectangular trench was discovered near the centre of the tumulus – probably an attempt to rob the tumulus (Fig. 8). The eastern part included an interesting structure: a pile of Roman bricks and a large quantity of ash and soot (Fig. 9). The cleaning of the structure revealed fragments of pottery and glass, burnt fragments of bronze objects, and a small ceramic figurine. A notable find was a large quantity of charred and perfectly preserved walnuts. For the time being, it can be assumed that it was probably a sacrificial pyre for the dead, attended by the grieving members of the community, and not a pyre where the dead were cremated. An inhumation grave in the western part of the tumulus (Fig. 10) contained an iron buckle and a bronze pendant, which date the grave to the 4th century. The last explored structure was the SU 14 burial in the north-western part, probably indicating a robbery attempt or even a small trench from the 19th century. The bottom of the fill contained three guides for cart yoke straps (Alföldi, Rádnóti 1940: 312–316) and horse bones. This burial was inside a much larger burial that could be seen on the magnetometric image. The excavations in 2018 focused on the eastern trench to document the fill layers of the tumulus. Closer to the central part of the tumulus there was a cremation grave and a pit intersecting it (Fig. 12); the pit contained a crossbow type fibula (zwiebelknopf) fibula

and a jug, both dated to the 4th century.

When the excavations continued in 2019, the objective was to explore the north-western structure, which was visible on the magnetometric image, and the central part of the tumulus (Fig. 13). The excavation of the lowest layer of the tumulus identified a large rectangular fill, oriented north-west to south-east. The central part of the tumulus contained a few other structures which seem to be graves judging from their position and size (Fig. 14). During the excavations, it was recorded that the tumulus was filled with different layers of clay, from light brown to dark brown. The excavation of a burial measuring 4.40 x 3.20 m uncovered an entire two-wheel carriage (cisium) with the remains of two horses and a horse skull (Fig. 15–16). The chamber seems to have been covered by a wooden structure. The wheels and the main structure of the carriage were made of iron and wood (ash) which has been partly preserved, mostly in the iron wheel hubs that were lined with bronze sheet. The numerous pieces of bronze sheet served as decorations and were placed as fittings on the upper part of the wooden structure of the carriage (Fig. 18). Currently, only two burials with the remains of carriages are known in the Croatian part of southern Pannonia: one from Petrovina near Jastrebarsko (Ljubić 1891) and one from Poljanec in the Drava valley (Šeper 1962). Burials of carriages in Antiquity are considered to be characteristic for the region of western Hungary (Mráv 2009: 79; 2012: 2). The carriage was accompanied by two horses with their gear (Fig. 17), which can be dated to the 3rd century. Finds of horse gear in Roman graves from this horizon are not unusual in western Pannonia (Lawson 1978; Palágyi 1981: 26, 31–32; Bonis 1981: 144–146; Kiss 1989: 32–33; Palágyi 1990; Mráv 2016), just like in other parts of the empire (Lau 2018). Based on the finds of massive bronze hackamores and pendants, the closest parallel is the grave with a buried horse in Tihany, dated to the end of the 2nd and the beginning of the 3rd century (Palágyi 1990: 34). Typologically, the hackamore from Stari Jankovci (Fig. 17) seems to belong to type 5 after K. A. Taylor, or III.B.2 after S. C. Ortisi, with parallels in Roman Germany, Italy, and Pannonia (Taylor 1975: 125–130; Ortisi 2003: 32–35, T. 63–72).

The excavations of 2019 documented a few more burials in the central part of the tumulus (Fig. 14). Some of the burials are probably “robber burials,” and both central graves were completely emptied. The central grave that is more to the east, of bustum type, contained a large number of tiny burned bronze objects in the remains of the cremation. The grave to the west was probably also a bustum type. In the south-western part of the tumulus there was another inhumation grave, which can be dated to the 4th century. This grave, like the previously explored graves on the edge of the tumulus fill, confirms that the space around the tumuli was used for more than a century.

Tumulus 1 in Stari Jankovci is the first explored Roman age tumulus in eastern Croatia. The tumuli in Stari Jankovci and the long-known tumulus near the village of Gaboš, to the north-west of Vinkovci, can probably be associated with tumuli from the area of Transdanubia (Kiss 1989; Palágyi, Nagy 2002: 10–46; Nagy 2007: 146; Masek et al. 2019: 19). The tumuli in Stari Jankovci were probably the burial places of prominent members of Romanized pre-Roman population (Mráv 2009: 78–80), which could have been the Scordisci or a tradition that was brought from today's western Hungary by a rich family of settlers. Since the excavations are still in progress and it is necessary to explore the north-eastern chamber and the southern part of the tumulus, many elements need to be documented yet before any answers can be given to the many questions about the construction of the tumuli and the funerary rite. However, this is currently a unique phenomenon in eastern Croatia, with the closest parallels north of the River Drava.